

Mælingar hjálpa okkur að fylgjast með hvers kyns framþróun og það gildir líka um mælingar á jafnrétti. Tölur segja þó ekki alla söguna og krefjandi verk er að ná utan um þá þætti sem liggja að baki þeim tölum sem birtast í þeim jafnréttisvísunum sem notaðir eru (t.d. EGS-vísarnir, GRI-vísarnir, Sustainable Development Goal Indicators sem Sameinuðu Þjóðirnar hafa gefið úr, WEF-vísarnir og þeir vísar sem Hagstofa Íslands notar). Að baki jafnréttisvísunum liggur sú lagalega krafa að þeir endurspegli það jafnrétti sem lögin fjalla um og jafnframt þá hugmyndfræði samfélagsins sem nær til jafnréttis.

Um árabíl hafa Sameinuðu Þjóðirnar og fleiri aðilar unnið með og þróað vísa sem byggja á svokallaðri Færniálgun (e. Capability Approach) sem hagfræðingurinn, heimspekingurinn og nóbelsverðlaunahafinn Amartya Sen kynnti til sögunnar árið 1979. Hann hefur, ásamt heimspekingnum Mörthu Nussbaum, unnið fyrir stofnanir Sameinuðu Þjóðanna (t.d. WIDER) við að þróa vísa sem byggja á þessari nálgun. Á Íslandi er nálgunin lítt þekkt, en þó má segja að margir vísar sem notaðir eru hér á landi byggja beint, eða óbeint á henni, þar sem þeir eru oft fengnir annars staðar frá. Almennt er hægt að fullyrða að nálgunin og hugtök hennar hafa reynst mjög gagnleg þegar kemur að því að móta stefnur og ákveða hvernig best sé að gera hlutina. Nálgunina hafa Sameinuðu Þjóðirnar og fleiri nýtt sér t.d. til að vinna gegn fátækt og stuðla að jafnrétti kynjanna.

Nú stendur til að breyta lögum um fæðingarorlof og er áhugvert að nota Færniálgunina til að skoða hvort sú breyting sé til góðs eða ekki þegar kemur að jafnrétti kynjanna. En um hvað snýst Færniálgunin?

Í stuttu máli þá byggir Færniálgunin á spurningunni: hvað getum við gert og hvað getum við orðið? (what can be and what can we do?).

Til að svara spurningunni þarf að skoða svokallaða *færni* fólks (e. capability). Færni þýðir: það *frelsi* og þeir *möguleikar* sem við höfum til að gera það sem við teljum vera mikilvægt, t.d. að taka fæðingarorlof. *Frelsi* er þannig innbyggð í alla færni. Lög um fæðingarorlof veita fólki frelsi og möguleika á að vera heima og sinna barni og þannig tryggja lögin fólki ákveðna *færni*. Mikilvægt er að *færni* fólks sé jöfn, annars er ekki hægt að tala um að frelsið sé jafnt. Skipting orlofsins milli foreldra tryggir að báðir aðilar hafi jafna færni og frelsi. Ekki er ásættanlegt að yfirfæra færni annars aðilans yfir á hinn því þá verður færnin ójöfn og frelsið líka.

Frelsið er hér lykilatriði og Amartya Sen hefur reyndar skrifað heila bók um það: *Development as Freedom*. Þar talar hann um 5 frelissítoðir (e. Instrumental freedoms): pólitískt frelsi- efnahagsleg gæði- samfélagsleg tækifæri-trygging á gagnsæi -vernd og öryggi. Sem dæmi um pólitískt frelsi eru borgarleg réttindi eins og kosningaréttur. Færni á að kjósa er tryggð hverjum og einum borgara og ekki er hægt að yfirfæra réttinn yfir á aðra þ.e. hver og einn getur ráðið hvort hann kys eða ekki (frelsi) og má bara kjósa einu sinni í hverjum kosningum. Við yfirfærslu á annan aðila tapast færni og um leið frelsi. Þetta skilja allir sem búa í lýðræðisríki.

Það sama ætti að gilda um fæðingarorlofið. Sú færni sem tryggja á hverjum og einum til að sinna barni ætti ekki að vera hægt að yfirfæra á aðra manneskju, ekki frekar en kosningarétt. Það eykur ekki frelsi fólks að láta aðila ráða því sjálfa hversu marga mánuði hver tekur, heldur þvert á móti. Þannig gæti færni og um leið frelsi annars aðilans minnkað og hins aðilans að sama skapi aukist. Ekki er hægt að skoða frelsi sem einhvern pott sem hægt er að ausa úr að vild, allt eftir því hversu mikið hvern og einn langar að fá úr pottinum, heldur eru þetta grunnréttindi sem eru persónubundin.

Nálgunin hefur það að markmiði að jafna færni og um leið frelsi fólks og ný lög um fæðingarorlof tryggja foreldrum að mestu leiti jafna færni þegar kemur að því að sinna ungum börnum. Lögin eru því framfaraskref og kallast vel á við það sem Færniálgunin stendur fyrir.